

**11 LISTOPADA**

**1918**

**#moja NIEPODLEGŁA.**



**INSTYTUT  
PAMIĘCI  
NARODOWEJ**  
Oddział w Warszawie

**ODZYSKANIE  
NIEPODLEGŁOŚCI  
PRZEZ POLSKĘ**

---

# LEGIONY POLSKIE

1914–1918

---

## **Polska formacja wojskowa**

Legiony Polskie zostały utworzone 27 sierpnia 1914 r. Początek dała im Pierwsza Kompania Kadrowa, utworzona z inicjatywy Józefa Piłsudskiego 3 sierpnia 1914 r. w Krakowie. W latach 1914–1918 służyło w Legionach niemal 31 tys. osób. Składały się z polskich organizacji paramilitarnych, m.in. oddziałów Związku Strzeleckiego, Polskich Drużyn Strzeleckich, a także sekcji Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Stanowiły oddzielną formację armii austro-węgierskiej. Legiony Polskie odwoływały się do polskiej tradycji wojskowej. Najsilniej nawiązywano do czasów napoleońskich i okresu istnienia Księstwa Warszawskiego – nazwą formacji, ceremoniałem wojskowym oraz elementami umundurowania.

W 1914 r. Legiony zostały podzielone na Legion Wschodni i Legion Zachodni. Następnie sformowano z nich trzy brygady: I Brygada – dowódca Józef Piłsudski (od grudnia 1914 do września 1916 r.), następnie Kazimierz Sosnkowski (do października 1916 r.), a później Marian Żegota-Januszajtis (do marca 1917 r.); II Brygada – dowódca Ferdynand Küttner (od maja 1915 r. do lipca 1916 r.), później Józef Haller (do lutego 1918 r.); III Brygada – dowódca Wiktor Grzesicki (do lipca 1916 r.), później Stanisław Szeptycki (do listopada 1916 r.), Zygmunt Zieliński (do kwietnia 1917 r.), Bolesław Roja (do lipca 1917 r.).

Podczas I wojny światowej Legiony Polskie brały udział w walkach z armią rosyjską. Najważniejsze bitwy zostało stoczone m.in. pod Rokitną (13 czerwca 1915 r.), Jastkowem (31 lipca – 3 sierpnia 1915 r.) i Kostiuchnówką (4–6 lipca 1916 r.). Po wydaniu w roku 1916 aktu 5 listopada część legionistów polskich odmówiła złożenia przysięgi na wierność cesarzowi Niemiec, w związku z czym zostali internowani w obozach: żołnierze w Szczypiornie, oficerowie zaś w Beniaminowie, a Józef Piłsudski w Magdeburgu. W okresie od 20 września 1916 do lutego 1918 r. Legiony Polskie nosiły oficjalną nazwę: Polski Korpus Posiłkowy. Po odzyskaniu niepodległości 11 listopada 1918 r. oficerowie i żołnierze Legionów zaczęli tworzyć Wojsko Polskie.

Dziedzictwo Legionów było w okresie II Rzeczypospolitej jednym z najważniejszych elementów kształtujących tożsamość i patriotyczną postawę Polaków. Upamiętniano miejsca legionowych bojów, organizowano marsze szlakami bojowymi poszczególnych formacji. W powszechnej opinii po dziś dzień Legiony utożsamiane są z Marszałkiem Józefem Piłsudskim.



# JÓZEF PIŁ SUD SKI

1867–1935

**Przywódca ruchu  
niepodległo-  
ściowego, polityk,  
marszałek Polski**

Józef Piłsudski wywodził się z rodu szlacheckiego osiadłego na Wileńszczyźnie co najmniej od XVII w. W młodości został wmieszany w próbę zamachu na cara Aleksandra III i zesłany na Syberię (1887 r.). Po powrocie w 1892 r. wstąpił do Polskiej Partii Socjalistycznej i wkrótce stał się jednym z jej przywódców. Redagował i drukował „Robotnika”, prasowy organ partii.

Zainicjował stworzenie Związku Walki Czynnej i organizacji strzeleckich przed I wojną światową, a po jej wybuchu – Legionów Polskich. W 1914 r. na czele Pierwszej Kompanii Kadrowej wkroczył do Królestwa Polskiego i wziął udział w walce z Rosjanami. W tym samym roku utworzył Polską Organizację Wojskową. Dowodził I Brygadą Legionów.

22 lipca 1917 r. został aresztowany, a następnie osadzony w twierdzy w Magdeburgu. Po klęsce Niemiec i Austro-Węgier 10 listopada 1918 r. został zwolniony z internowania w Magdeburgu i wrócił do Warszawy. 14 listopada Rada Regencyjna przekazała Piłsudskiemu władzę polityczną; objął funkcję Naczelnika. 16 listopada wysłał do światowych przywódców telegram notyfikujący powstanie państwa polskiego. W listopadzie 1918 r. jako Naczelnik Państwa rozpoczął proces odbudowy państwowości polskiej oraz Wojska Polskiego. W 1920 r. dowodził podczas wojny z bolszewicką Rosją. W tym samym roku został mianowany marszałkiem Polski. W 1923 r., kilka miesięcy po zabójstwie prezydenta Gabriela Narutowicza, Piłsudski zrezygnował ze wszystkich sprawowanych funkcji i udał się „na emigrację” do Sulejówka.

Pogarszająca się sytuacja polityczna kraju oraz kolejne upadające rządy sprawiły, że zdecydował się wrócić do czynnego uprawiania polityki. Marszałek Piłsudski i jego zwolennicy uważali, że w Polsce należy przeprowadzić sanację, czyli uzdrowić sytuację w państwie. W maju 1926 r. przejął władzę w drodze zbrojnego przewrotu. W latach 1926–1935 zajmował stanowiska generalnego inspektora sił zbrojnych, ministra spraw wojskowych oraz dwukrotnie premiera.

Józef Piłsudski rządził Polską dziewięć lat i doprowadził do tego, że stała się ona liczącym się państwem w Europie. Kiedy zmarł, żegnało go zjednoczone w żałobie wielonarodowe społeczeństwo II Rzeczypospolitej.

*„Dał Polsce wolność, granice,  
moc i szacunek”.*

Te słowa, wypowiedziane przez prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego w dniu pogrzebu Józefa Piłsudskiego, znakomicie charakteryzują rolę Marszałka w dziejach Polski.



# ROMAN DMOWSKI

1864–1939

**Polityk, mąż stanu,  
poseł na Sejm  
Ustawodawczy RP,  
pisarz polityczny**

Urodził się w 1864 r. we wsi Kamionek (dziś część Warszawy), w ubogiej rodzinie szlacheckiej. W 1888 r. został członkiem warszawskiego koła Związku Młodzieży Polskiej „Zet”. W 1889 r. wstąpił do Ligi Polskiej (tajnej, niepodległościowej organizacji patriotycznej). W sierpniu 1893 r., za współorganizowanie manifestacji narodowej w setną rocznicę Konstytucji 3 maja, spędził 4 miesiące w areszcie warszawskiej Cytadeli, a następnie został zesłany poza obszar Królestwa Polskiego (potocznie Kongresówki). W 1903 r. wydał książkę *Myśli nowoczesnego Polaka*, w której zawarł program ideowy środowiska ruchu narodowego.

W czasie I wojny światowej prowadził na Zachodzie akcję dyplomatyczną na rzecz niepodległości Polski. Dzięki jego zabiegom politycznym władze francuskie zgodziły się na utworzenie w czerwcu 1917 r. Armii Polskiej we Francji. Dmowski powołał Komitet Narodowy Polski, uznany przez państwa ententy za oficjalną reprezentację narodu polskiego. Był zwolennikiem tezy, że dla Polski większym zagrożeniem są Niemcy niż Rosja. Konsekwentnie działał na rzecz klęski Niemiec. W 1916 r. otrzymał tytuł doktora *honoris causa* na Uniwersytecie w Cambridge.

Po zakończeniu I wojny światowej na początku 1919 r. został delegatem Polski na konferencji pokojowej w Paryżu, podczas której walczył o uzyskanie ziem zaboru pruskiego oraz Śląska i Mazur. 28 czerwca 1919 r. w Wersalu Dmowski wraz z Ignacym Paderewskim podpisali traktat wersalski, przywracający po 123 latach Polskę na mapie świata. Zgodnie z postanowieniami traktatu Polska otrzymała znaczną część terenów postulowanych na zachodzie, w tym Wielkopolskę i Pomorze Gdańskie, a na Warmii, Mazurach i Górnym Śląsku miało odbyć się referendum. W czasie wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. był członkiem Rady Obrony Państwa. W międzywojniu kontynuował pracę pisarską i pozostawał jednym z przywódców narodowej demokracji.

*„Jesteśmy różni, pochodzimy z różnych stron Polski, mamy różne zainteresowania, ale łączy nas jeden cel. Cel ten to Ojczyzna, dla której chcemy żyć i pracować”.*

R. Dmowski, *Myśli nowoczesnego Polaka* (1903 r.)



IGNACY  
JAN

PA  
DE  
REW  
SKI

1860–1941

**Światowej  
sławy pianista,  
kompozytor,  
działacz  
niepodległościowy**

Urodził się w Kurylówce na Podolu. Kształcił się w Warszawie, Strasburgu, Wiedniu i Paryżu. Koncertował na najważniejszych scenach świata; występował między innymi dla królowej Wiktorii.

Podczas I wojny światowej był orędownikiem sprawy polskiej na Zachodzie. Zaczął prowadzić szeroko zakrojoną działalność dyplomatyczną na rzecz Polski i Polaków, wykorzystując swą popularność. Paderewski zbierał m.in. fundusze na pomoc ofiarom wojny i był jednym ze współzałożycieli komitetów pomocy Polakom w Paryżu i Londynie. Wspólnie z polskim noblistą Henrykiem Sienkiewiczem założył w Szwajcarii Komitet Generalny Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce. Po wyjeździe do Stanów Zjednoczonych osobiście starał się skłonić prezydenta Woodrowa Wilsona do wystąpienia na rzecz praw Polaków do niepodległego państwa. W 1917 r. został przedstawicielem na USA Komitetu Narodowego Polski. Miał bezpośredni wpływ na deklarację Wilsona ze stycznia 1918 r. W punkcie 13. programu pokojowego znalazł się zapis o stworzeniu niepodległego państwa polskiego na terytoriach zamieszkałych przez ludność bezsprzecznie polską, z wolnym dostępem do morza, niepodległością polityczną, gospodarczą, zaś integralność terytoriów państwa powinna być zagwarantowana przez konwencję międzynarodową.

Przybycie Ignacego Paderewskiego do Poznania w końcu grudnia 1918 r. stało się impulsem do wybuchu powstania wielkopolskiego. W styczniu 1919 r. objął stanowisko premiera rządu RP i ministra spraw zagranicznych, które sprawował przez blisko rok. Wspólnie z Romanem Dmowskim reprezentował Polskę na konferencji paryskiej i podpisał traktat wersalski. W okresie międzywojennym mieszkał w Szwajcarii. Od 1939 r. był przewodniczącym Rady Narodowej RP. Po wybuchu II wojny światowej wszedł w skład władz RP na uchodźstwie. Został wymieniony w tzw. Czarnej Księdze, imiennej liście wrogów III Rzeszy. Zmarł w 1941 r. w Nowym Jorku. W 1992 r. trumnę z jego prochami sprowadzono do Polski, gdzie spoczęła w krypcie archikatedry św. Jana w Warszawie.

*„Zaden z narodów na świecie  
nie może się poszczycić takim jak nasz  
bogactwem uczuć i nastrojów. [...]”  
Może w tym tkwi czar nasz ujmujący,  
a może też to i wada wielka!”*

Mowa wygłoszona przez Paderewskiego  
z okazji Roku Szopenowskiego, 1910 r.

1911-  
**-1914**



Szkolenie strzeleckie uczniów I Wyższej Szkoły Realnej. Lwów, 1911-1912 r. (NAC)



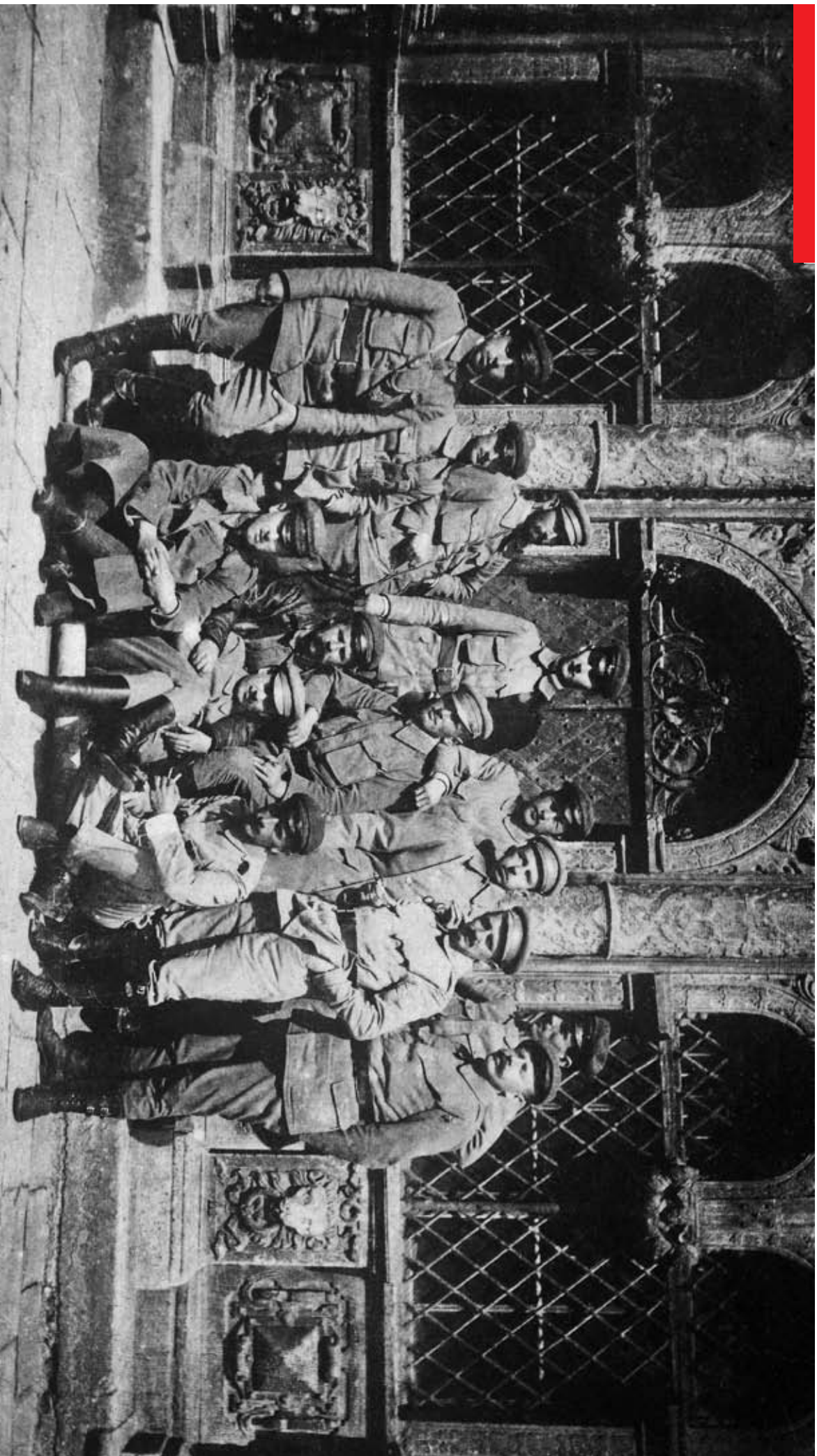
Członkowie Związku Strzeleckiego. Kraków, 1913 r. (NAC)

# 1914



Warta strzelecka przed bramą biura werbunkowego Legionów Polskich w Krakowie, sierpień 1914 r. (NAC)

# 1914





**1914**



Oddział Strzelców w Oleandrach w Krakowie. Pośrodku kobieta z rewolwerem i szablą.  
Po prawej stronie chłopiec w mundurze skautowym (NAC)

**1914**



Wymarsz I. kompanii kadrowej do Kongresówki. Bivak w okolicach Kielc. Sierpień 1914 r. (NAC)

# POLACY!

Podajemy do wiadomości następujące odezwy Rządu narodowego:

## POLACY!

W Warszawie utworzył się Rząd Narodowy. Obowiązkiem wszystkich Polaków jest skupić się solidarnie pod Jego Władzą. Komendantem polskich sił wojskowych mianowany został ob. Józef Piłsudski, którego rozporządzeniom wszyscy ulegać winni.

**RZĄD NARODOWY.**

Warszawa 3 sierpnia 1914.

## RZĄD NARODOWY.

Wybiła godzina rozstrzygająca! Polska przestała być niewolnicą i sama chce stanowić o swoim losie, sama chce budować swą przyszłość, rzucając na szalę wypadków własną siłę orężną. Kadry armii polskiej wkroczyły na ziemię KRÓLESTWA POLSKIEGO, zajmując ją na rzecz jej właściwego, istotnego, Jedyne go gospodarza — LUDU POLSKIEGO, który ją swą krwawicą użyźnił i wzbogacił. Zajmują ją w imieniu Władzy Naczelnej Rządu Narodowego. Niesiemy całemu Narodowi rozkucie kajdan, poszczególnym zaś jego warstwowo warunki normalnego rozwoju.

Z dniem dzisiejszym CAŁY NARÓD skupić się winien w jednym obozie pod kierownictwem RZĄDU NARODOWEGO. Po za tym obozem zostaną tylko zdrajcy, dla których potrafimy być bezwzględni.

**KOMENDANT GŁÓWNY WOJSKA POLSKIEGO**

**Józef Piłsudski.**

Na ziemię polską zaboru rosyjskiego, do kraju niewoli i najokrutniejszego gwałtu wszedł polski żołnierz.

Strzelcy zdobyli Miechów i okoliczne miejscowości i w zupełnym porozumieniu z armją austryjacką maszerują na Jędrzejów — Kielce ku Warszawie.

Ludność wita z entuzjazmem znak ORŁA BIAŁEGO. W kadry strzeleckie garną się tłumnie chłopcy i robotnicy Królestwa, szczęśliwi, że ich powołano do walki z Rosją. Żywność i wszelkie potrzeby dostarczane są z zapalem. Komenda wojsk polskich organizuje władzę cywilną i powołała najwybitniejszych obywateli miejscowych do objęcia wszystkich działów samorządnej administracji, tworzy milicję. Na murach osad i miasteczek widnieją odezwy RZĄDU NARODOWEGO I KOMENDANTA GŁÓWNEGO.

Bracia! Wyzwoliła się dusza Narodu z niewiary we własne siły. Śmiały marsz strzelców polskich do Królestwa postawił sprawę polską.

Nieugięta dążność do Niepodległości przetwarza się w czyn, w rzeczywistość! — Pułki strzeleckie posuwające się ku Warszawie stworzyły w dziejach Polski nową kartę. Nigdy okoliczności nie składały się bardziej pomyślnie do walki z Rosją. Jesteśmy sprzymierzeńcami Austrii — w dzisiejszym układzie stosunków im więcej ziem polskich zajmą wojska austriackie, tem dla nas lepiej, gdyż walcząc o swoje interesy mocarstwowe, Austria popiera równocześnie sprawę polską.

Od nas samych, od naszej ofiarności, siły organizacyjnej i zdecydowania zależy przyszłość narodu.

W obliczu Niepodległości niema miejsca na waśnie społeczne i partyjne: istnieje jedno tylko pytanie — czy jesteśmy zdolni spełnić obowiązek narodowy? — Nie ułękniemy się daniny krwi i mienia — całą mocą narodu poprzyjmy braci walczących w Królestwie.

KOMISYA SKONFEDEROWANYCH STRONNICTW NIEPODLEGŁOŚCIOWYCH objęła w dniu dzisiejszym zastępstwo RZĄDU NARODOWEGO, utworzonego w Warszawie. K. S. S. M. będzie pośredniczyła pomiędzy Galicyą a Rządem Narodowym, informowała o biegu wypadków, organizowała pomoc w walce przeciw Rosji.

Wydział Skarbowy (Polski Skarb wojskowy) zostanie w najbliższych dniach ujawniony.

**Komisya skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych  
jako zastępstwo Rządu Narodowego w Warszawie.**

KRAKÓW, 10 sierpnia 1914 r.

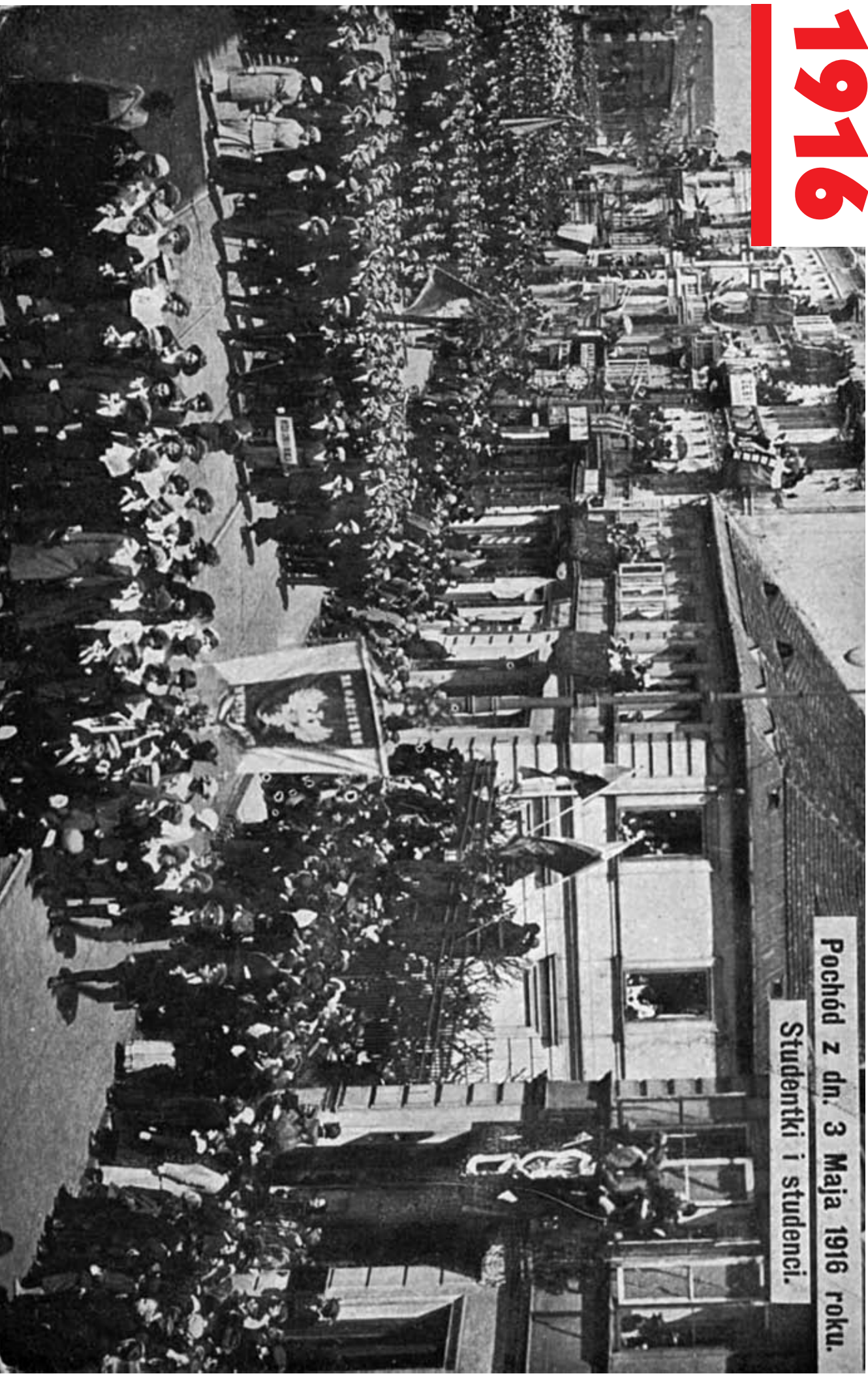
# 1914



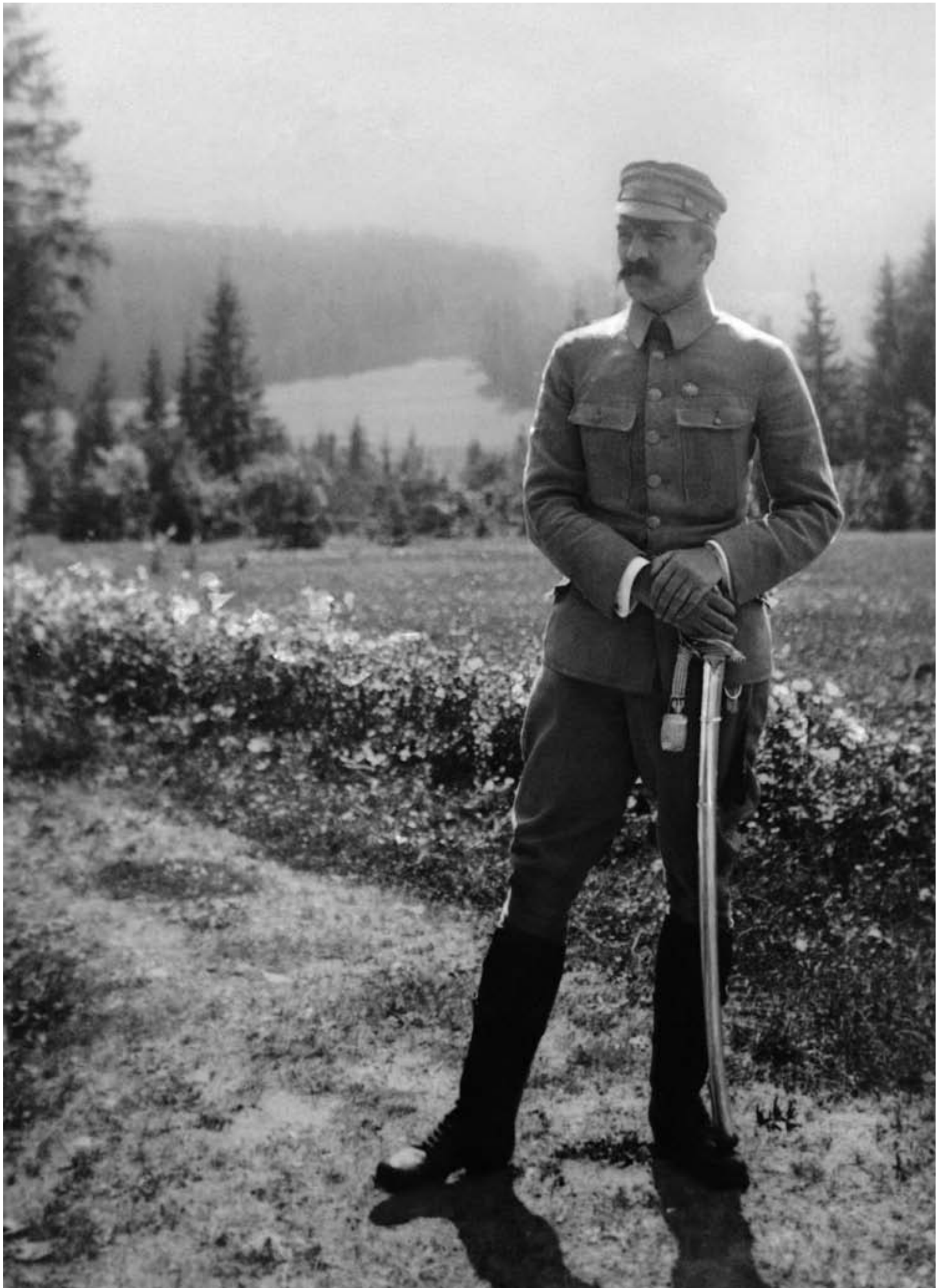
# 1915



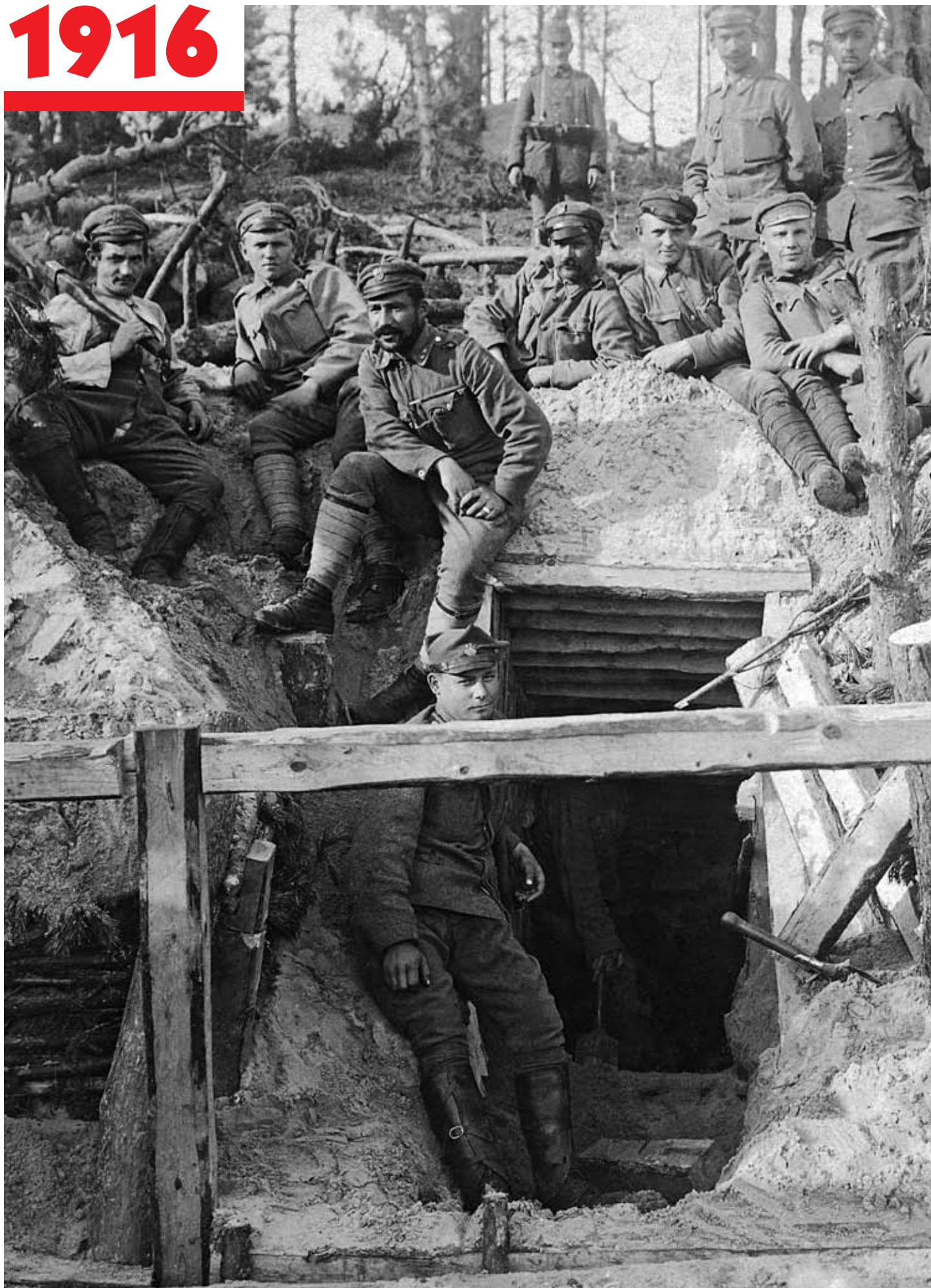
# 1916



Pochód z dn. 3 Maja 1916 roku.  
Studentki i studenci.



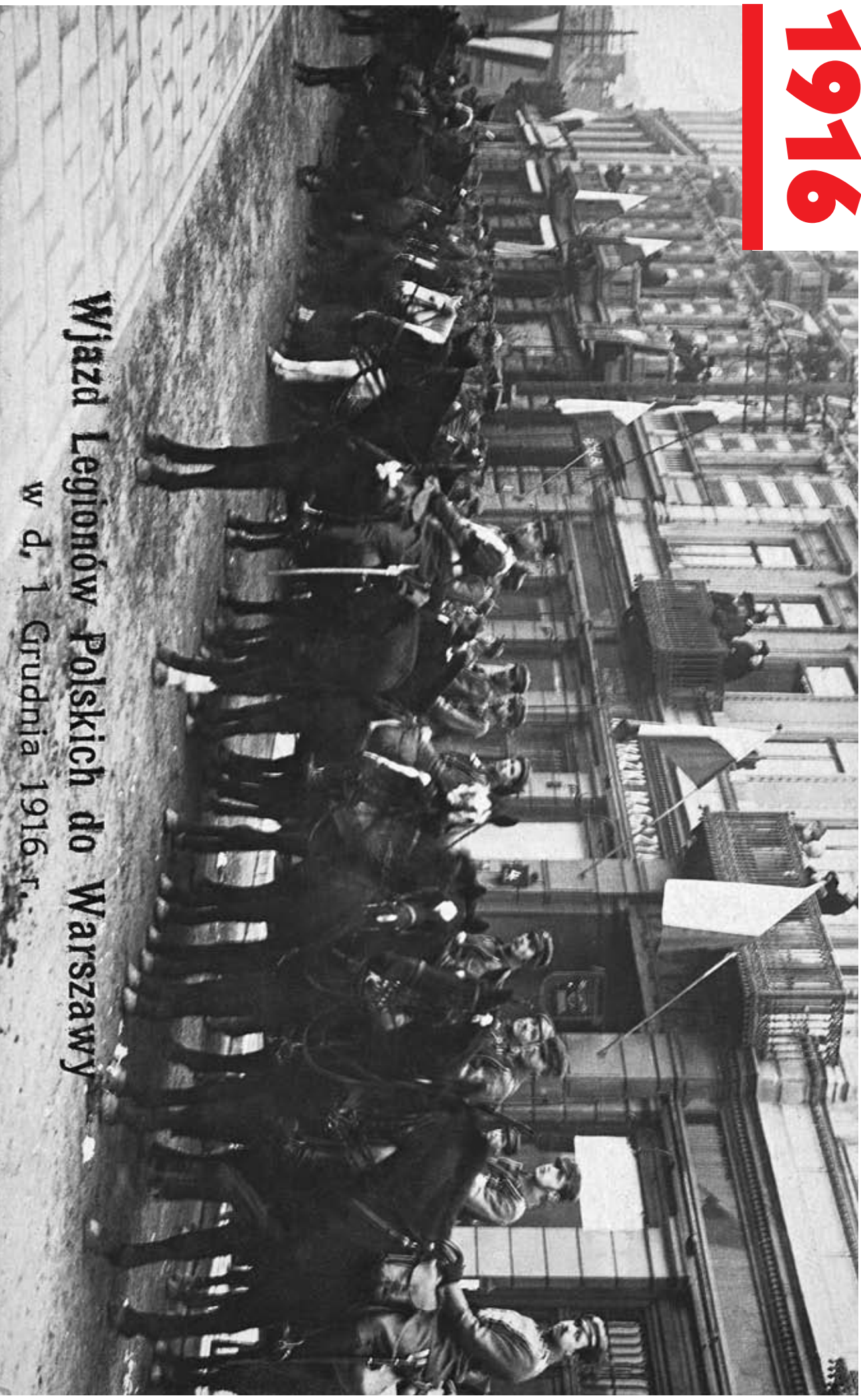
1916







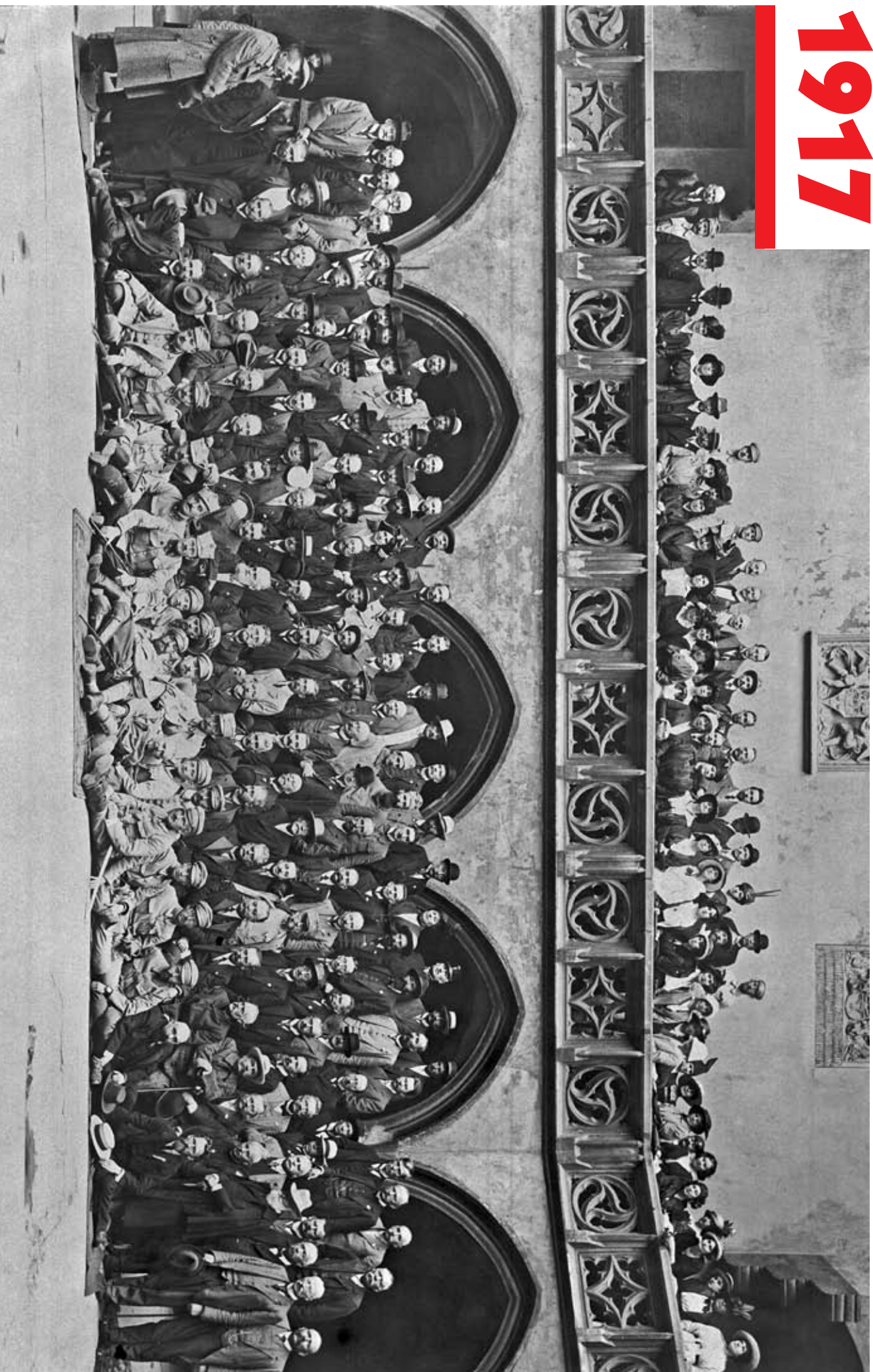
# 1916



**Wjazd Legionów Polskich do Warszawy  
w d, 1 Grudnia 1916 r.**

Uroczyste wkroczenie Legionów Polskich do Warszawy 1 grudnia 1916 r. (Polona)

# 1917



# 1917



Członkowie Polskiej Organizacji Wojskowej w Terabinie (NAC)



Ćwiczenia polowe batalionu Polskiej Organizacji Wojskowej z Warszawy.  
Drugi od prawej siedzi Józef Piłsudski, 1917 r. (NAC)

# 1917



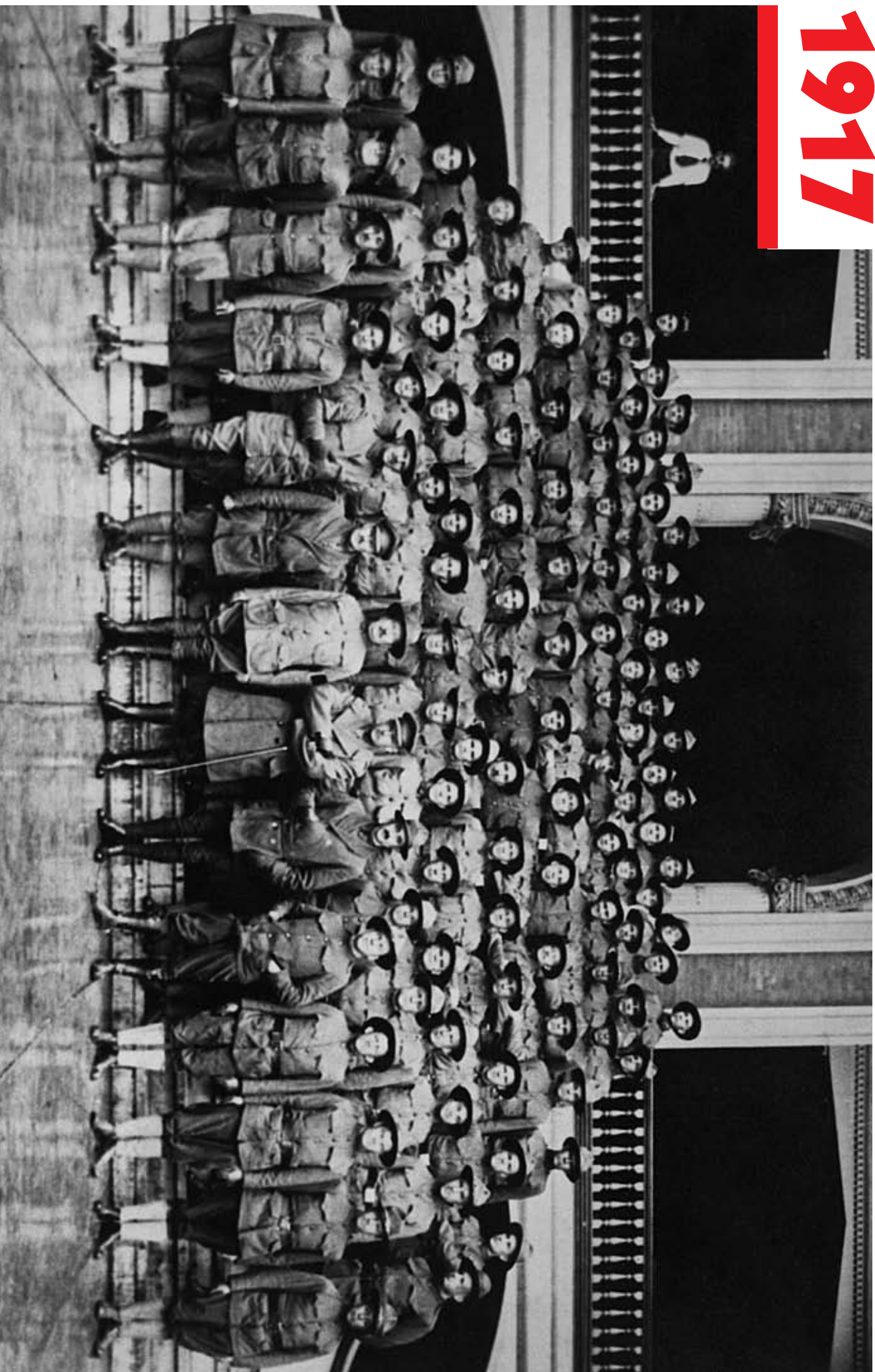
Posiedzenie Tymczasowej Rady Stanu. Ostatni raz w herbie pojawia się litewska Pogoń obok polskiego Orła w koronie, Warszawa, 1917 r. (NAC)

# 1917



16. pułk armii austriackiej („Dzieci Krakowskie”) w 100. rocznicę śmierci Tadeusza Kościuszki. Front wschodni, 1917 r. (NAC)

# 1917



# 1917



Ochotnicy do Armii Polskiej we Francji w polskim obozie Niagara on the Lake (Kanada). Z karabinem stoi najmłodszy ochotnik (NAC)



# 1917



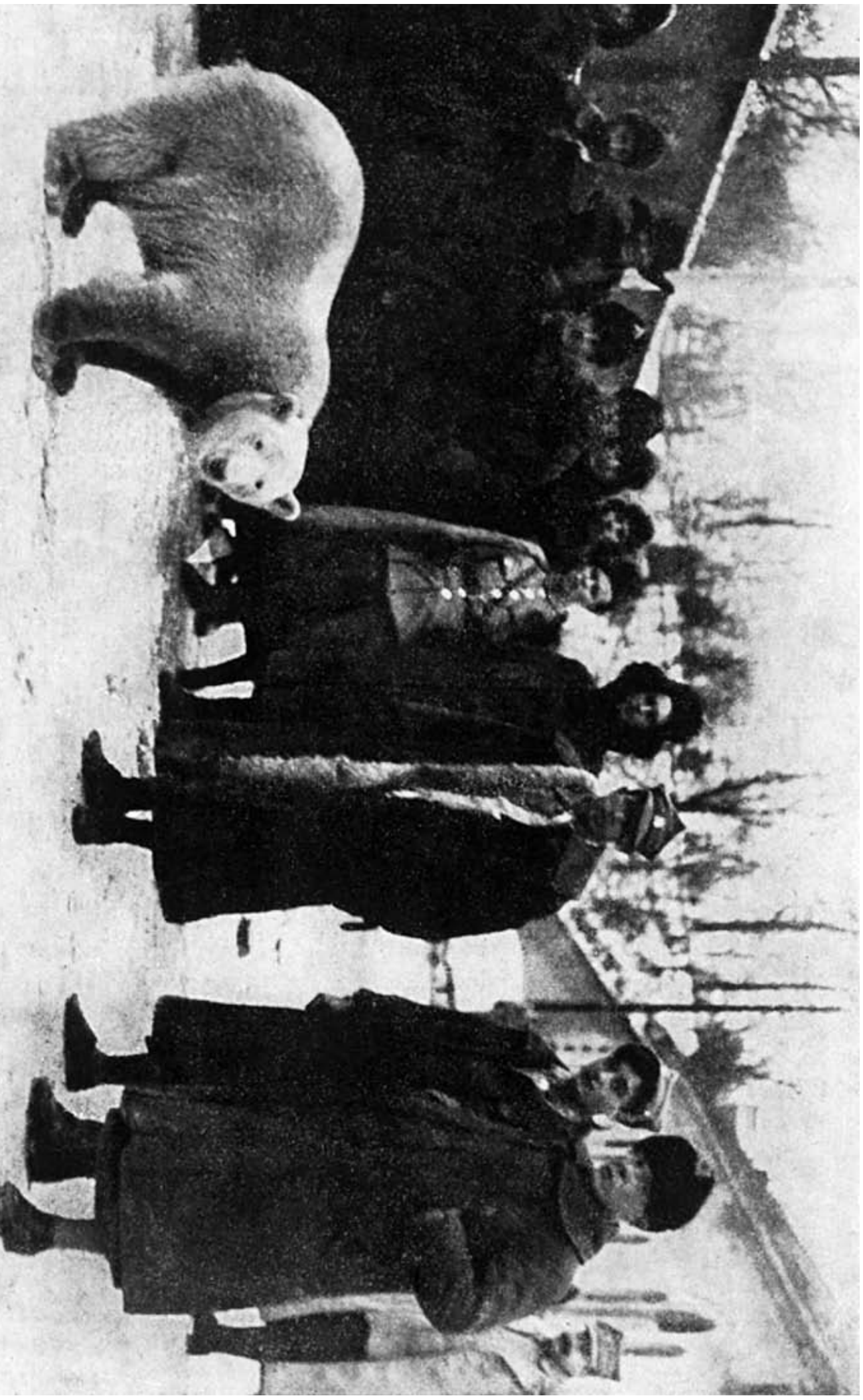
Józef Piłsudski (w środku), Kazimierz Sosnkowski i niemiecki oficer Schlossmann w czasie spaceru na terenie twierdzy w Magdeburgu w trakcie internowania (NAC)

# 1917



**1918**





Niedźwiedzica polarna oswojona przez polskich żołnierzy w Murmańsku, nazywana Baską Murmańską  
(zdjęcie z albumu *Polska w latach wojny światowej w kraju i na obczyźnie*, Warszawa 1930)

**1918**

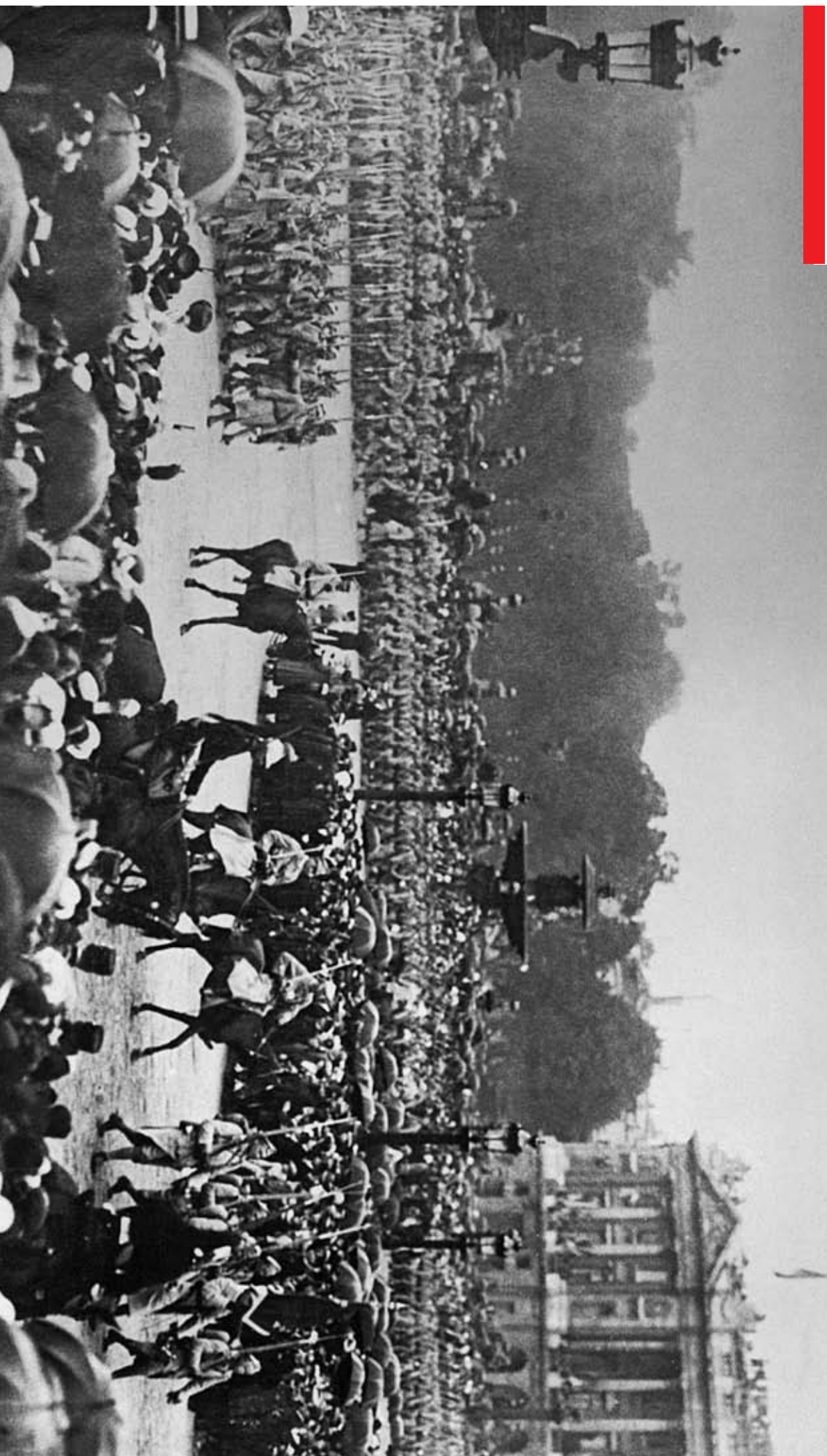


**ARMIA POLSKA WE FRANCYI  
POLISH ARMY IN FRANCE**

**CENTRUM REKRUTACYJNE  
RECRUITING CENTRE No.**

Afisz propagandowy Armii Polskiej we Francji (NAC)

# 1918



# 1918



Do Naczelnego Dowódcy  
Wojsk Polskich

JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO .

Stan przejściowy podziału zwierzchniej władzy państwowej, ustanowiony odezwą z dnia 11 listopada 1918 r. nie może trwać bez szkody dla powstającego Państwa Polskiego.

Władza ta powinna być jednolita.

Wobec tego, kierując się dobrem Ojczyzny, postanawiamy Radę Regencyjną rozwiązać, a od tej chwili obowiązki nasze i odpowiedzialność względem narodu polskiego w Twoje ręce, Panie Naczelnny Dowódcu, składamy do przekazania Rządowi Narodowemu.

Warszawa, dnia 14 listopada 1918 r.

+ Aleksander Krakowski  
Aleksander Lubomirski  
Józef Ostrowski





**DEPEZA ISKROWA NOTYFIKUJĄCA POWSTANIE  
PAŃSTWA POLSKIEGO****(16-go listopada 1918 r.)**

*Depesza niżej przytoczona, wysłana drogą radiową, była pierwszym aktem Państwa Polskiego w stosunku do państw obcych.*

*Ponieważ w dniu wysyłania depeszy gabinet Daszyńskiego nie był utworzony, żadnego właściwie rządu nie było jeszcze, a funkcja Tytusa Filipowicza pod względem formalnym nie była określona, podajemy akt notyfikujący powstanie Państwa Polskiego, mimo że jest «kontrasygnowany».*

*Tekst podajemy według «Monitora Polskiego» z dnia 18 listopada 1918 r.*

Do P. Prezydenta Stanów Zjednoczonych,  
Do Królewskiego Rządu Angielskiego,  
Do Rządu Rzeczypospolitej Francuskiej,  
Do Królewskiego Rządu Włoskiego,  
Do Cesarskiego Rządu Japońskiego,  
Do Rządu Rzeczypospolitej Niemieckiej i do Rządów  
wszystkich Państw wojujących i Neutralnych.

Jako Wódz Naczelny Armii Polskiej, pragnę notyfikować rządowi i narodowi wojującym i neutralnym istnienie Państwa Polskiego Niepodległego, obejmującego wszystkie ziemie zjednoczonej Polski.

Sytuacja polityczna w Polsce i jarzmo okupacji nie pozwoliły dotychczas narodowi polskiemu wypowiedzieć się swobodnie o swym losie. Dzięki zmianom, które nastąpiły wskutek świetnych zwycięstw armij sprzymierzonych — wznowienie niepodległości i suwerenności Polski staje się odtąd faktem dokonanym.

Państwo Polskie powstaje z woli całego narodu i opiera się na podstawach demokratycznych. Rząd Polski zastąpi panowanie przemocy, która przez sto czterdzieści lat ciążyła nad losami Polski — przez ustrój, zbudowany na porządku i sprawiedliwości. Opierając się na Armii Polskiej pod moją komendą, mam nadzieję, że odtąd żadna armia obca nie wkroczy do Polski, nim nie wyrazimy w tej sprawie formalnej woli naszej. Jestem przekonany, że potężne demokracje Zachodu udzielą swej pomocy i braterskiego poparcia Polskiej Rzeczypospolitej Odrodzonej i Niepodległej.

Za Ministra Spraw Zewnętrznych  
Filipowicz.

Wódz Naczelny  
Piłsudski.

Warszawa, dn. 16-go listopada 1918 r.

# 1918



Українська Армія. Сторона 1. 1918-1919 рр.

**1918**



# 1918



Jerzy Dąmbrowski „Łupaszką”. Uczestnik Samoobrony Wileńskiej w 1918 r.  
Dowódca szwadronu kawalerii. (NAC)

# 1918



# 1918





Powstanie wielkopolskie, punkt zbioru książek dla żołnierzy, 1918–1919  
(zdjęcie z albumu *Polska w latach wojny światowej w kraju i na obczyźnie*, Warszawa 1930)



Powstanie wielkopolskie. Stanowisko ckm-u. Poznań 1918–1919. (zdjęcie z albumu *Polska w latach wojny światowej w kraju i na obczyźnie*, Warszawa 1930)





